

Київський університет імені Бориса Грінченка

НАГУЛА ОЛЕНА ЛЕОНІДІВНА

УДК [159.9.07.4: 159.923.73: 37.018.7] (043.3)

**ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ БАТЬКІВСЬКОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Київському університеті імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, професор
Сергєєнкова Оксана Павлівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
завідувач кафедри загальної, вікової та
педагогічної психології.

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор
Радчук Галина Кіндратівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені В. Гнатюка, завідувач
кафедри практичної психології;

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
Пенькова Олена Іванівна,
Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України, провідний науковий
співробітник лабораторії психології
особистості імені П.Р. Чамати.

Захист відбудеться 16 квітня 2013 р. о 13.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.04 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Воровського, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка: 04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-б.

Автореферат розісланий « 16 » березня 2013 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.І. Подшивайлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Батьківство є базовим життєвим призначенням, важливою соціально-психологічною функцією кожної людини. Успішність та ефективність батьків у справі виховання дітей насамперед виявляється у їхній батьківській компетентності, значення якої та її соціально-психологічні наслідки неможливо перебільшити. Повноцінне сімейне виховання, основою якого є компетентне ставлення подружжя до виконання батьківських обов'язків, держава і суспільство визначають як пріоритетний напрям збереження психічного та фізичного благополуччя майбутніх поколінь. Життя вимагає від батьків, а особливо від молодих сімей, чий батьківський досвід потребує вдосконалення, цілеспрямованого формування компетентностей у сфері батьківства, зосередженості на якісному виконанні батьківських функцій.

Результати аналізу наукових досліджень і психологічної практики висвітили наявність суперечностей між зростаючими потребами сучасного суспільства в компетентному батьківстві та недостатньою науковою розробленістю теоретичних і науково-методичних основ розвитку батьківської компетентності молодого подружжя; високим рівнем вимог до сім'ї у вихованні дитини та нездатністю молодих батьків усвідомлювати значущість їхнього впливу на розвиток особистості дитини; можливостями, що відкриваються у зв'язку з появою нових засобів розвитку батьківської компетентності та відсутністю їх науково-експериментального вивчення.

Сучасний стан реалізації актуальної ідеї компетентного батьківства полягає в пошуку ефективних способів його формування, зокрема в молодого подружжя, яке щойно створило сім'ю. Проблема батьківської компетентності привертала увагу багатьох дослідників. У наукових дослідженнях із психології, педагогіки, соціальної педагогіки досліджуються різні аспекти батьківства, інтеграція яких дає ґрунтовне уявлення про батьківську компетентність особистості: підготовка старшокласниць до материнства (І. Братусь, С. Мещерякова, О. Нестерова, О. Тіунова, Г. Філіппова); феномен батьківства та виконання ролі батька (Ю. Борисенко, Н. Гусак, О. Корман); формування усвідомленого батьківства (О. Безпалько, М. Єрміхіна, Р. Овчарова та інші).

Водночас у ряді психологічних праць наголошується на необхідності дослідження батьківської компетентності в молодому віці, оскільки саме цей віковий період є актуальним для створення сім'ї, у формуванні Я-образу батьківства, що закладає важливі передумови для самоактуалізації особистості в батьківстві (Т. Алексеєнко, Т. Андрєєва, О. Бодальов, О. Бондарчук, Л. Гридковець, В. Кравець).

Аналіз та узагальнення результатів наукових досліджень засвідчують, що в сучасній психолого-педагогічній теорії та практиці розробленню проблеми формування батьківської компетентності у молодого подружжя приділяється недостатня увага, оскільки такі роботи спрямовуються переважно на вивчення її особливостей у батьків, які вже виховують дитину (Ю. Гіппенрейтер, М. Єрміхіна, Н. Мізіна, О. Смірнова, А. Співаковська, В. Селіна, Р. Овчарова, О. Хартман).

Відкритим залишається питання вивчення специфіки та формування феномену батьківської компетентності у молодого подружжя. Особливо важливим є дослідження психологічних умов формування даного психологічного явища.

Об'єктивна суспільна потреба в підвищенні батьківської компетентності та недостатня наукова розробленість психологічних умов її формування зумовили актуальність вибору теми дисертаційного дослідження: **«Психологічні умови формування батьківської компетентності у молодого подружжя».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної теми науково-дослідної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка «Філософські, освітологічні та методичні засади компетентної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти» (державний реєстраційний № 0110U006274). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 5 від 24 березня 2011 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 24 травня 2011 р.).

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні й емпіричному вивченні батьківської компетентності у молодого подружжя та експериментальній перевірці ефективності виокремлених психологічних умов її формування.

Реалізація поставленої мети передбачала виконання таких завдань:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми батьківської компетентності та розкрити сутність понять «батьківство», «компетентність», «компетенція», «молоде подружжя», «батьківська компетентність молодого подружжя».

2. Визначити та обґрунтувати концептуальні засади й на їх основі виділити психологічні умови формування батьківської компетентності у молодого подружжя.

3. Емпірично дослідити структурні компоненти та рівень сформованості батьківської компетентності у молодого подружжя.

4. Розробити експериментальну програму формування батьківської компетентності у молодого подружжя з урахуванням виділених психологічних умов та експериментально перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження — батьківська компетентність молодого подружжя.

Предмет дослідження — психологічні умови формування батьківської компетентності у молодого подружжя.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять психологічні теорії й концепції: про особистість і діяльність (Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та інші); про закономірності психічного й особистісного розвитку (Б. Анан'єв, С. Максименко, Т. Титаренко та інші); про розуміння батьківської компетентності як системного явища (О. Бодальов, Б. Ломов, В. Шадриков), як інтегративної особистісної характеристики (Р. Овчарова, А. Співаковська, М. Холодна та інші), як результату неперервної освіти (І. Зимняя, Г. Селевко, Дж. Равен, Я. Коменський, Л. Сігаєва та інші); теоретичні положення психології сім'ї (О. Бондарчук, О. Карабанова, В. Столін та інші); психолого-педагогічні концепції підготовки молоді до сімейного життя та батьківства

(Т. Алексеєнко, І. Братусь, В. Кравець, О. Лещенко, І. Меркуль, Г. Радчук, О. Тіунова та інші); сучасні наукові дослідження проблеми формування батьківської компетентності (М. Єрміхіна, Н. Мізіна, Р. Овчарова, С. Піюкова, В. Селіна, О. Смирнова, Н. Тюріна, О. Хартман, Н. Хрусталькова та інші).

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань застосовано такі **методи**: *теоретичні*: системно-структурний аналіз наукових джерел з проблеми дослідження для розкриття змісту базових понять дослідження; теоретичне моделювання та систематизація для концептуалізації основних положень дослідження; *емпіричні*: констатувальний експеримент (опитування, тест, проєктивний метод) для визначення рівнів розвитку окремих компонентів батьківської компетентності та її загального рівня сформованості на основі теоретично виділених критеріїв та емпірично визначених показників; формувальний експеримент для впровадження психолого-педагогічної технології формування батьківської компетентності у молодого подружжя; *кількісної обробки даних*: визначення середніх значень і відсоткових співвідношень, переведення «сирих» балів у значущі результати для упорядкування даних; *t*-критерій Стьюдента для перевірки рівності середніх значень і визначення дійсної статистично достовірної різниці за одним і тим самим показником у двох вибірках досліджуваних (чоловіків і жінок); коефіцієнт кореляції Пірсона для встановлення й оцінювання взаємозалежних зв'язків між окремими показниками у компонентній структурі батьківської компетентності; χ^2 -критерій — для оцінювання достовірності зрушень у показниках батьківської компетентності після формувального експерименту; *інтерпретаційні*: якісний аналіз (обробка даних, пояснення, узагальнення) сукупності емпіричних даних для надання смислу отриманим у дослідженні результатам. Обробка даних проводилась з використанням комп'ютерної програми SPSS-17.

Експериментальна база дослідження: дослідно-експериментальною роботою було охоплено 132 особи: 66 подружніх пар без дітей віком від 22 до 34 років. Стаж подружнього життя у досліджуваних від 1 до 5 років. Дослідження проводилося на базі Київського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Всеукраїнського інституту інтегративної психології та психотерапії, Інституту психології та соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка за сприяння Всеукраїнської благодійної організації «Український фонд «Благополуччя дітей»».

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше* визначено сутність поняття батьківської компетентності молодого подружжя як інтегративної характеристики подружньої пари, що складається із динамічної сукупності набутих цінностей, здібностей, знань, умінь, навичок, що є важливими для якісного виконання батьківських функцій (догляду, виховання, навчання, розвитку дітей) і є психолого-педагогічним потенціалом молодого подружжя щодо успішної самореалізації у сфері батьківства; розроблено концептуальні засади формування батьківської компетентності у молодого подружжя (мета, завдання, дидактичні принципи, зовнішні та внутрішні чинники, напрями й етапи формування); виділено та обґрунтовано оптимальні психологічні умови формування батьківської компетентності в молодого подружжя (батьківська освіта, мотивування на компетентне батьківство, інтерактивна пізнавальна діяльність, психолого-

педагогічна технологія); *поглиблено* наукові знання стосовно змістово-функціональних і структурних характеристик батьківства, батьківської компетентності та особливостей її формування у молодого подружжя; *подальшого розвитку набули* психолого-педагогічні технології й методи формування батьківської компетентності в системі неперервної освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в можливості використання їх психологом у практиці сімейного консультування задля оптимізації становлення батьківства та запобігання батьківським помилкам; у розробленні психолого-педагогічної технології формування батьківської компетентності з метою впровадження в діяльність психологічної служби Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Результати дослідження можуть бути використані викладачами та психологами при вивченні дисциплін «Психологія батьківства», «Вікова психологія», «Психологія сім'ї», «Психологія міжстатевих відносин», у системі післядипломної освіти для психологів і соціальних педагогів у навчальних курсах «Основи батьківської компетентності», «Психолого-педагогічний супровід батьківства», а також соціально-психологічних тренінгах для батьків, майбутніх батьків і молодого подружжя.

Результати дослідження **впроваджено** у навчальну та науково-методичну роботу Інституту психології та соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка № 106/1 від 10.09.2012 р.), Всеукраїнського інституту інтегративної психології та психотерапії (довідка № 05–12 від 05.12.2012 р.); у систему роботи Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ): Київський ЦСССДМ (довідка № 06/1662 від 13.12.2012 р.); Криворізький ЦСССДМ (довідка № 1811 від 12.09.12 р.); Севастопольський ЦСССДМ (довідка № 1233 від 14.09.12 р.); Канівський ЦСССДМ (довідка № 136/1 від 14.11.12 р.); Всеукраїнської благодійної організації «Український фонд “Благополуччя дітей”» (довідка № 54 від 25.05.2012 р.); Кримського благодійного фонду «Центр соціального захисту та допомоги» (довідка № 04/125 від 23.01.2012 р.). Впровадження здійснювалося у формі лекційно-семінарських занять з фахових дисциплін та тренінгової роботи з батьками, молодими подружніми парами.

Особистий внесок здобувача в працях написаних у співавторстві полягає у наступному: розроблено три тренінгових заняття (сесії 1- 3) у методичному посібнику Разом до гармонії: розвиток дитини раннього віку : метод. посіб. / авт.-упоряд.: І. В. Братусь, Н. В. Кошечко, О. Л. Нагула ; за заг. ред. І. Д. Звереві. — К. : Кобза, 2004. — С. 13 - 28; написано дев'ять тематичних статей у посібнику для батьків Зростаємо разом: книга для батьків дітей раннього віку : посібник для батьків І. В. Братусь, І. О. Зоріна, О. Л. Нагула та ін. ; за заг. ред. І. В. Братусь, Р. О. Моїсеєнко, О. Л. Шлемкевич. — К. : ВД «Калита», 2007. — 154 с. (на сторінках 5 – 8, 58 – 94, 106 – 108, 118 – 120, 126 - 142).

Апробація результатів дисертаційного дослідження відбулася на міжвузівській науково-практичній конференції «Психологія розвитку в аксіологічному вимірі» (1–2 жовтня 2010 р., м. Євпаторія), у формі доповідей на Міжнародному форумі «Здоровий образ життя — основа гармонічного розвитку покоління» (29–30 листопада 2010 р., м. Ташкент); Міжнародній науково-практичній конференції «Людські цінності і толерантність у сучасному світі:

міжконтинентальний діалог інтелектуалів» (16 листопада 2011 р., м. Київ); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна сім'я та соціальні інституції: шляхи партнерської взаємодії» (17 травня 2012 р., м. Київ); Міжнародній науково-практичній конференції «Профілактика жорстокого поводження з дітьми в сім'ї» (11 травня 2012 р., м. Варшава); Міжнародній науково-практичній конференції «Харківська школа психології: спадщина і сучасна наука» (19–20 жовтня 2012 р., м. Харків); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства» (13 грудня 2012 р., м. Київ).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 15 публікаціях, з них 6 одноосібних статей у наукових фахових виданнях із психологічних наук та 2 - із педагогічних наук, 5 - у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях, 2 методичні посібники у співавторстві.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (227 найменувань, із них — 3 іноземними мовами) та 4 додатки. Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінок. Основний зміст викладено на 164 сторінках. Робота містить 20 таблиць, 19 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і визначено методологічний апарат дослідження: мету, завдання, об'єкт, предмет і методи, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, наведено дані про апробацію й упровадження результатів дослідження у практику, подано інформацію про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «**Теоретико-методологічний аналіз проблеми батьківської компетентності у психолого-педагогічних дослідженнях**» представлено теоретичний аналіз сутності феномену батьківської компетентності в межах різних психолого-методологічних підходів (системного, особистісного, діяльнісного, компетентнісного); окреслено коло базових понять дослідження («сім'я», «батьківство», «молоде подружжя», «компетентність», «компетенція»); сформульовано визначення поняття батьківської компетентності молодого подружжя; розглянуто його зміст у психолого-педагогічному аспекті; визначено структуру батьківської компетентності молодого подружжя, обґрунтовано концептуальні засади дослідження та на їх основі виділено оптимальні психологічні умови формування батьківської компетентності у молодого подружжя.

Згідно з теоретико-методологічним аналізом *сутність феномену батьківської компетентності з позиції системного підходу* розглядається як системне явище, що входить у структуру батьківства (Б. Ломов, Р. Овчарова, В. Шадріков); з позиції *особистісного підходу* — як інтегративне особистісне утворення (як індивідуальне так і надіндивідуальне), що ґрунтується на внутрішній здатності до саморозвитку та розкриття батьківського потенціалу через свідому діяльність із набуття цінностей, здібностей, знань, умінь, навичок та досвіду для якісного виконання батьківських функцій (Є. Нестерова, А. Співаковська); з позиції *діяльнісного підходу* — як динамічна характеристика особистості, що може бути проявленою лише в діяльності

та формуватися за умови спеціально організованої діяльності (Л. Виготський, В. Гузеєв, О. Леонтьєв, Л. Головань); з позиції *компетентнісного підходу* — як результат неперервної освіти та здатність до успішної самореалізації у сфері батьківства (психолого-педагогічний потенціал), що базується на набутих знаннях, уміннях і навичках (М. Зимняя, В. Луговий, Дж. Равен, Г. Селевко).

Результати аналізу психолого-педагогічних наукових досліджень засвідчили, що нині не існує однозначного визначення та змістовного наповнення понять «компетентність» і «компетенція». Ґрунтуючись на концептуальних позиціях Європейської Комісії з питань компетентнісного підходу в освіті та тлумаченні даних понять у психологічних словниках було закладено розуміння компетентності як набутих якостей (здатностей) особистості здійснювати ефективно діяльність, а компетенції як надані їй повноваження (права, обов'язки).

Визначення *поняття «батьківська компетентність молодого подружжя»* розроблено на основі інтеграції базових понять дослідження «батьківство» (інтегративне психологічне утворення особистості), «компетентність» (набуті здібності, якості, цінності, знання, уміння й навички, важливі для здійснення особистістю ефективною діяльності) та «молоде подружжя» (сімейна пара, яка перебуває у шлюбі до п'яти років, не має дітей, вік чоловіка і дружини не перевищує 35 років) і розглядається як інтегративна характеристика подружньої пари, яка складається з динамічної сукупності набутих цінностей, здібностей, знань, умінь, навичок, що є важливими для якісного виконання батьківських функцій (догляду, виховання, навчання, розвитку дітей) і є психолого-педагогічним потенціалом молодого подружжя щодо успішної самореалізації у сфері батьківства.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури було встановлено, що *зміст батьківської компетентності молодого подружжя* складають: потреба в удосконаленні батьківської компетентності; мотивація на компетентне батьківство; батьківські та сімейні цінності; особистісні якості (певні риси характеру та здібності); Я-образ батьківства (усвідомлення ролі і значення батьківства, позитивне ставлення до батьківства; адекватна виховна позиція; гармонійний стиль виховання); система знань (психолого-педагогічних і морально-правових); специфічні уміння (комунікативні та соціально-перцептивні) й навички (ефективного спілкування, створення розвивального середовища для дитини тощо).

Багатоаспектне вивчення теоретико-методологічних основ поняття «батьківська компетентність» показало двоплановість у підходах до вивчення його структури: перший — через сукупність компетенцій (І. Меркуль, В. Селіна, Н. Тюріна та інші); другий — через структурні компоненти (Н. Мізіна, М. Єрміхіна, Н. Шевченко та інші). З позицій системного підходу батьківська компетентність розглядається як психологічне явище, що має таку внутрішню компонентну структуру: *ціннісно-мотиваційний* компонент відображає особистісний аспект батьківської компетентності молодого подружжя і являє собою психологічну характеристику подружньої пари, що включає цінності, потреби, мотивацію й особистісну зрілість; *когнітивно-рефлексивний* компонент відображає пізнавальний аспект батьківської компетентності молодого подружжя та являє собою інтелектуальну характеристику особистості, що складається з упорядкованої сукупності психічних процесів, пов'язаних з пізнанням теоретичних основ батьківства, реальним сприйняттям та

оцінкою самого себе, подружнього партнера як батька/матері, а саме: рефлексія набутих знань і досвіду; осмислений досвід, отриманий у батьківській сім'ї; знання та Я-образ батьківства; *соціально-поведінковий* відображає діяльнісний аспект батьківської компетентності та є поведінковою характеристикою особистості, що включає: соціальний інтелект, соціально-перцептивні та комунікативні уміння; *педагогічно-виховний* відображає єдність теоретичної та практичної готовності молодого подружжя до навчання, виховання та розвитку дітей і включає стиль батьківського виховання, виховну позицію.

Теоретичний аналіз наукових досліджень, присвячених проблемі батьківства та компетентного виконання батьківських функцій, дав змогу виявити провідні ідеї в концепціях формування психолого-педагогічної компетентності батьків (В. Селіної, О. Смірної, Н. Хрустальнової, С. Піюкової, К. Роджерса, Е. Еріксона), що сприяло розробленню концептуальних засад формувального дослідження, на основі яких були виділені оптимальні психологічні умови формування батьківської компетентності у молодого подружжя: *перша* — батьківська освіта як система формування позитивного образу батьківства, що являє собою спеціально організоване навчання на засадах освіти для дорослих і створює можливості для оволодіння спеціальними знаннями, уміннями й навичками, важливими в батьківстві; *друга* — мотивування на компетентне батьківство як процес впливу на молоде подружжя з метою стимулювання свідомого розуміння ними змісту і значення батьківської компетентності шляхом надання фахових консультацій, науково обґрунтованих знань та достовірної актуальної інформації з питань якісного батьківського виховання; *третья* — інтерактивна пізнавальна діяльність як форма психічної активності особистості, спрямована на пізнання себе, свого подружнього партнера й розвиток їхньої особистісної зрілості на основі рефлексії у процесі діалогічного спілкування, в результаті чого формується власна виховна позиція молодого подружжя, навички ефективної міжособистісної взаємодії, соціально-перцептивні та комунікативні уміння; *четверта* — психолого-педагогічна технологія як засіб реалізації практичної діяльності, що є алгоритмованим застосуванням оптимальних методів, прийомів, способів і дій, спрямованих на отримання запланованого результату.

У другому розділі «**Емпіричне дослідження особливостей батьківської компетентності у молодого подружжя**» розкрито комплексну методiku констатувального дослідження; виділено критерії, показники, рівні досліджуваного явища; подано якісний та кількісний аналіз результатів констатувального дослідження; встановлено структурно-функціональні зв'язки та динаміку сформованості батьківської компетентності у молодого подружжя; проаналізовано доцільність виділених психологічних умов її формування.

Експериментальне дослідження здійснювалось у чотири етапи: підготовчий (2010 р.) — теоретичний аналіз проблеми дослідження, збір інформації щодо її актуальності для молодого подружжя; констатувальний (2010–2011 рр.) — емпіричне вивчення особливостей батьківської компетентності у молодого подружжя; формувальний (2011–2012 рр.) — впровадження інтегративної програми «Основи компетентного батьківства», підсумковий (2012–2013 рр.) — аналіз ефективності впровадженої експериментальної програми та доцільності виділених

психологічних умов формування батьківської компетентності у молодого подружжя, оформлення результатів дослідження.

Проведене на підготовчому етапі дослідження, що охоплювало молоді подружжя (загальна кількість — 426 осіб) засвідчило, що проблема формування батьківської компетентності є актуальною, а також було з'ясовано, що в досліджуваних превалюють фрагментарні уявлення про якості та характеристики батьківської компетентності. Значна кількість із них виявили потребу у батьківській освіті, тому подальша робота здійснювалась саме з ними. Таким чином була сформована вибірка досліджуваних, яка складалася із 66 сімейних пар (132 особи). Для забезпечення однорідності вибірки було враховано таке: 1) обов'язкова участь чоловіка та дружини; 2) вік досліджуваних від 21 до 35 років; 3) освітній рівень — повна вища освіта, базова вища освіта. До числа досліджуваних увійшли молоді подружжя, що на час проведення дослідження були клієнтами Київського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Студії практичної психології «Центр» при Всеукраїнському інституті інтегративної психології та психотерапії, Всеукраїнської благодійної організації «Український фонд “Благополуччя дітей”» та одружені студенти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Для експериментального дослідження було підібрано пакет доцільного психодіагностичного інструментарію, в який увійшло 8 методик, спрямованих на дослідження особливостей батьківської компетентності у молодого подружжя за такими критеріями: *мотивація, цінності, особистісна зрілість* (ціннісно-мотиваційний компонент) — «Тест особистісної зрілості» (Ю. Гільбуха); опитувальник термінальних цінностей «ОТеЦ-2» (І. Сеніна); *Я-образ батьківства, система батьківських знань* (когнітивно-рефлексивний компонент) — методика «Уявлення про ідеальних батьків» (Р. Овчарової); модифікований тест «Батьківський твір» (В. Століна); авторська анкета «Що я знаю про батьківство, виховання та розвиток дітей»; *соціальний інтелект, соціально-перцептивні та комунікативні уміння* (соціально-поведінковий компонент) — методика «Соціальний інтелект» (Дж. Гілфорда, М. Саллівена); *стиль сімейного виховання, виховна позиція* (педагогічно-виховний компонент) — тест «Три-Я» (Е. Берна) адаптований С. Єфремцевою; методика вимірювання батьківських установок і реакцій «Опитувальник PARY» (Е. Шеффера, З. Белла) адаптована Т. Архирєвою.

Результати констатувального експерименту, отримані за різними психодіагностичними методиками, обчислювались за кожним критерієм (сукупністю його показників), а потім визначалось середнє значення, яке й було кількісним показником кожного компонента батьківської компетентності. Найвище середнє значення (1,97 бала з можливих 3 балів) має *педагогічно-виховний компонент* батьківської компетентності молодого подружжя. Досліджувані (38 %) переважно обирають авторитарний стиль виховання дітей, що пояснюється їхнім особистим досвідом, набутим у батьківській сім'ї, проте вони припускають, що в їхній сім'ї превалюватиме демократичний стиль виховання. Стосовно ж виховної позиції, то тут ситуація більш оптимістична, оскільки значна кількість досліджуваних (27 %) — серед них 45 % жінок і 9 % чоловіків — виявили найбільш оптимальну виховну позицію. Виходячи з позицій транзактного аналізу найбільш оптимальна виховна позиція має формулу Дитина — Дорослий (рос. Взрослый) —

Батько (ДВБ). Така виховна позиція означає, що дорослий у дитячо-батьківській взаємодії прийматиме свою дитину такою, як вона є, краще розумітиме її бажання та потреби, не пригнічуватиме особистість дитини та сприятиме її гармонійному розвитку. *Ціннісно-мотиваційний компонент* має дещо нижчий показник (середнє значення 1,73 бала). У переважної більшості досліджуваних (87 %) сформована система термінальних цінностей, зокрема найбільш значимими для обох вибірок є саморозвиток, духовне задоволення, активність у соціальних контактах. Проте мотивація досягнень, психологічна близькість і сім'я є більш значимими для жінок, а професія і збереження власної індивідуальності — для чоловіків. Однак поряд з особистісними цінностями батьківські цінності (батьківство, дитина, материнство, батьківська компетентність, батьківська відповідальність, батьки як еталон для наслідування тощо) досліджуваним властиві меншою мірою, що можна пояснити відсутністю дітей у молодого подружжя. Разом з тим значна кількість досліджуваних (37 %) продемонстрували досить високу мотивацію до компетентного батьківства та бажання мати дитину найближчим часом (більшість жінок). Майже третина (33 %) досліджуваних виявили потребу у батьківській освіті. *Когнітивно-рефлексивний компонент* стоїть на третьому місці із середнім показником (1,56 бала). Майже у третини досліджуваних (27 %) Я-образ батьківства сформовано не повною мірою, що виявляється у недосить чітких уявленнях про себе як батьків, про конкретні знання й уміння, важливі для виховання дітей, неусвідомленості змісту і значення батьківства, униканні теми батьківства взагалі. Разом з тим позитивне ставлення до батьківства виявлено у більшій частині досліджуваних (62 %), у решти — інфантильне (15 %) або негативне (23 %) ставлення. Уявлення досліджуваних про ідеальних батьків, зокрема в емоційному (батьківські почуття), когнітивному (знання), поведінковому (уміння) аспектах, сформовані у більшості досліджуваних (53 %) на низькому рівні, у решти досліджуваних (45 %) вони сформовані на достатньому рівні. Ставлення до дитини, зокрема оптимальний емоційний контакт, яскраво виражено лише у третини досліджуваних (28 %); надмірна емоційна дистанція яскраво виражена у невеликій кількості досліджуваних (13,6 %); надлишкова концентрація на дитині виражена переважно помірно в найбільшій кількості досліджуваних (79 %). Такі результати свідчать про стриману емоційну чутливість у ставленні до дітей, емоційну дистанційованість від них, про зорієнтованість на авторитарний підхід у вихованні за відсутності емоційного тепла, або ж залежні (симбіотичні) стосунки. У більшості досліджуваних (71 %) виявлено низький рівень сформованості системи знань (психолого-педагогічних і нормативно-правових). Знання досліджуваних переважно стихійні, здебільшого фрагментарні, стереотипні, не досить повні та достовірні. *Соціально-поведінковий компонент* має найнижчий рівень сформованості (середнє значення 1,01 бала). У переважної більшості досліджуваних (68,2 %) середній рівень соціального інтелекту, що є недостатнім для високо компетентних батьків. Загалом соціальний інтелект досліджуваних характеризується наявністю труднощів у розумінні та прогнозуванні поведінки людей, що може ускладнювати взаємовідносини між батьками й дітьми і знижує можливості соціальної адаптації самого подружжя.

Далі за сукупністю середньоарифметичних значень за кожним критерієм для кожної окремо взятої пари було визначено рівень їхньої батьківської

компетентності: середній — у переважної більшості молодого подружжя (59 %); низький — у значної частини (41 %), високий рівень не виявлено в жодного молодого подружжя.

Аналіз результатів констатувального експерименту дає підстави стверджувати, що батьківська компетентність формується протягом життя, за умови набуття необхідних знань і досвіду у взаємодії з дітьми (власний дитячий досвід, виховання молодших дітей у родині, вихованців), актуальності виконання батьківських функцій, Я-образу батьківства та особистісної зрілості. У молодого подружжя відбуваються процеси стихійного формування компонентів структури батьківської компетентності. Загалом чітко виражених гендерних відмінностей в особливостях батьківської компетентності молодого подружжя не виявлено. Проте в жінок краще розвиненими виявилися такі показники, як мотивація на досягнення ($\text{£} \geq 0,001$); здатність до психологічної близькості ($\text{£} \geq 0,01$), розвиток себе ($\text{£} \geq 0,001$) та потреба в батьківській освіті ($\text{£} \geq 0,001$). Більш вираженими в чоловіків порівняно з жінками виявились такі показники, як збереження власної індивідуальності ($\text{£} \geq 0,05$), надлишкова емоційна дистанція з дитиною ($\text{£} \geq 0,001$). Батьківська компетентність молодого подружжя характеризується неусвідомленістю батьківських установок, позицій, слабкою орієнтацією в батьківських почуттях, цінностях, функціях і ставленні до дитини, несформованістю образу батьківства й низькою готовністю до засвоєння нових форм поведінки та стилів виховання.

За результатами констатувального дослідження було здійснено кореляційний аналіз (за коефіцієнтом кореляції Пірсона) взаємозв'язків між структурними компонентами батьківської компетентності молодого подружжя, який виявив кореляційні зв'язки на високому й достатньому рівні значимості ($p \leq 0,001$; $p \leq 0,05$). Аналіз кореляційних зв'язків між показниками кожного з компонентів батьківської компетентності дає підставу говорити про взаємозв'язок між цими окремими компонентами. Усі компоненти (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-рефлексивний, соціально-педагогічний, педагогічно-виховний) тісно пов'язані між собою й утворюють цілісну структуру батьківської компетентності молодого подружжя. Між переважною більшістю показників кожного компонента батьківської компетентності виявлено прямі значимі кореляційні зв'язки. Проте окремі показники соціально-поведінкового (зокрема соціальний інтелект) та педагогічно-виховного компонента (стиль батьківського виховання) не мають значимих кореляційних зв'язків між собою. Кореляційний аналіз дав можливість виявити значимі взаємозв'язки між окремими показниками структурних компонентів батьківської компетентності, що дало змогу співвіднести психологічні умови ефективного формування зі структурою батьківської компетентності.

Узагальнення результатів співвіднесення міжкомпонентних взаємозв'язків у структурі батьківської компетентності з виділеними психологічними умовами дало можливість виявити переважний вплив кожної окремої умови на перетин значимих зв'язків: батьківська освіта спрямована на зв'язок педагогічно-виховного та ціннісно-мотиваційного компонентів; мотивування на компетентне батьківство спрямоване на зв'язок ціннісно-мотиваційного та когнітивно-рефлексивного компонентів; інтерактивна пізнавальна діяльність спрямована на зв'язок когнітивно-рефлексивного та соціально-поведінкового компонентів; психолого-педагогічна

технологія спрямована на перетин взаємозв'язків між усіма компонентами. Водночас усі психологічні умови здійснюють комплексний вплив на всі структурні компоненти батьківської компетентності молодого подружжя. Ці міжкомпонентні зв'язки у структурі батьківської компетентності в сукупності з психологічними умовами її формування зображено на рис. 1.

Рис. 1. Міжкомпонентні зв'язки батьківської компетентності в сукупності з психологічними умовами їх формування

Таким чином, результати аналізу підтвердили доцільність виділених нами психологічних умов формування батьківської компетентності у молодого подружжя, що дало підставу розробити експериментальну програму для формування батьківської компетентності у молодого подружжя.

У третьому розділі **«Формування батьківської компетентності у молодого подружжя на основі експериментальної програми»** обґрунтовано доцільність використання психолого-педагогічної технології як ефективної психологічної умови й засобу формування батьківської компетентності; окреслено зміст і специфіку впровадження експериментальної програми формування батьківської компетентності у молодого подружжя; представлено результати впровадження даної програми, аналіз її ефективності та доцільності виділених психологічних умов.

Теоретико-методологічний аналіз наукових досліджень з проблеми формування різних аспектів батьківства дав змогу зробити висновок, що психолого-

педагогічна технологія є ефективним засобом формування батьківської компетентності. У контексті нашого дослідження психолого-педагогічна технологія була виділена як оптимальна психологічна умова (ефективний засіб) формування батьківської компетентності у молодого подружжя, що інтегрувала три інші виділені психологічні умови: батьківська освіта, мотивування на компетентне батьківство, інтерактивна пізнавальна діяльність, у цілісну програму формування батьківської компетентності у молодого подружжя. Розроблену й упроваджену на формувальному етапі експериментальну програму було названо «Інтегративна програма “Основи компетентного батьківства”».

З метою виявлення ефективності експериментальної програми було сформовано експериментальну та контрольну групи. В експериментальну групу (ЕГ) увійшли молоді подружжя в кількості 40 осіб (20 подружніх пар), які виявили бажання взяти участь у даній програмі. Далі було сформовано дві тренінгові групи по 20 осіб (по 10 подружніх пар) відповідно до двох експериментальних баз (Київський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і Всеукраїнський інститут інтегративної психології та психотерапії). Досліджувані, які не ввійшли до складу експериментальної групи, склали контрольну групу (КГ) у кількості 40 осіб (20 подружніх пар) з рівнями батьківської компетентності, подібними до молодого подружжя експериментальної групи. Експериментальна та контрольна групи є гомогенними за своїми соціально-психологічними ознаками та критерієм сформованості батьківської компетентності.

Формувальний експеримент здійснювався впродовж 2011–2012 р., за цей період з кожною групою експериментальної вибірки було проведено по 12 тренінгових занять (2 заняття на тиждень) за інтегративною програмою «Основи компетентного батьківства». Із молодим подружжям контрольної групи заняття за програмою «Основи компетентного батьківства» не проводилися. Перевірка ефективності впровадження експериментальної програми формування батьківської компетентності у молодого подружжя здійснювалася на основі результатів формувального експерименту, що включав первинну та повторну діагностику сформованості компонентів батьківської компетентності в контрольній та експериментальній групах, достовірність зрушень після формувального експерименту підтверджено в результаті застосування методу математичної статистики χ^2 -критерій. За результатами формувального експерименту в експериментальній групі було виявлено значимі зрушення в бік зростання в компонентах батьківської компетентності молодого подружжя (за рахунок розвитку їхніх показників). У *ціннісно-мотиваційному компоненті* значимі зрушення відбулися за показником «особистісна зрілість», рівень розвитку якої значно підвищився і в чоловіків і в жінок. Так, у рівнях розвитку особистісної зрілості чоловіків з'явився високий рівень у 20 % досліджуваних; кількість досліджуваних із середнім рівнем збільшилася з 5 % до 50 %, а з низьким рівнем — зменшилася з 65 % до 30 % досліджуваних (зрушення значимі $\chi^2 = 60$, якщо рівень значимості $p = 0,001$). Серед жінок кількість досліджуваних з високим рівнем особистісної зрілості зросла з 5 % до 25 %; із середнім рівнем — збільшилась з 20 % на 50 %; з низьким рівнем — зменшилась з 75 % до 25 % (зрушення значимі $\chi^2 = 134$, якщо рівень значимості $p = 0,001$). Звідси випливає, що особистісна зрілість жінок

розвивається інтенсивніше порівняно з чоловіками, що пояснюється більш гнучкою психічною організацією останніх. У *когнітивно-рефлексивному компоненті* в рівнях сформованості Я-образу батьківства відбулися достатньо значимі зрушення. Так, у чоловіків високий рівень сформованості даного показника зріс із 35 % досліджуваних до 50 %; середній — із 30 % до 40 %, низький знизився — із 30 % до 10 % (зрушення значимі $\chi^2 = 47$, якщо рівень значимості $p = 0,025$). У 35 % жінок високий рівень зріс із 30 % до 52 %; середній — із 45 % до 40 %, низький — знизився із 25 % до 8 % (зрушення значимі $\chi^2 = 46$, якщо рівень значимості $p = 0,025$). За показником когнітивно-рефлексивного компонента «система психолого-педагогічних знань» теж відбулися значимі зміни в чоловіків і жінок. Так, у жінок підвищився рівень сформованості системи психолого-педагогічних знань на високому рівні з 15 % до 25 %; на середньому — з 40 % до 65 %; на низькому знизився — із 45 % до 10 % (зрушення значимі $\chi^2 = 136,12$, якщо рівень значимості $p = 0,001$). У чоловіків експериментальної групи відбулися такі зміни: високий рівень із 5 % зріс до 15 %, середній — із 45 % до 65 %; низький — знизився з 50 % до 20 %, однак значущість зрушень дещо нижча порівняно з жінками. Звідси випливає, що досліджувані жінки були більшою мірою орієнтовані на виховання дитини. У *соціально-поведінковому компоненті* за показником «соціальний інтелект» значимі зрушення відбулися в чоловіків. Відповідно у рівнях розвитку соціального інтелекту чоловіків відбулися такі зміни: високий рівень зріс із 20 % до 27,5 %; середній — із 55 % до 65 %; низький знизився — з 25 % до 7,5 % (зрушення значимі $\chi^2 = 49,8$, якщо рівень значимості $p = 0,01$). У жінок значимих змін не виявлено ($\chi^2 = 20$), проте спостерігається тенденція до зростання у них соціального інтелекту, що зафіксовано в таких змінах: на високому рівні — з 10 % до 30 %; на середньому — з 85 % до 67,5 %; на низькому — з 5 % до 2,5 %. Це зумовлено тим, що в переважній більшості жінок вихідні результати були представлені на достатньому рівні (85 %), тобто досить сформовані. У *педагогічно-виховному компоненті* значно покращилась виховна позиція стосовно виконання батьківських функцій у чоловіків (зрушення значимі $\chi^2 = 74,38$, якщо рівень значимості $p = 0,001$) завдяки значному збільшенню середнього рівня прояву з 15 % до 35 % та зменшення низького рівня з 35 % до 10 %. Високий рівень практично не змінився до формувального експерименту 50 % та після 55 %. У жінок значимі зміни відбулися за рахунок збільшення високого рівня з 30 % до 55 % та зниження середнього з 60 % до 43 %, низького — з 10 % до 2 %.

Зрозуміло, що такі значимі зрушення в структурних компонентах батьківської компетентності молодого подружжя суттєво вплинули на загальний рівень її сформованості. Натомість результати математично-статистичної обробки даних повторного дослідження батьківської компетентності молодого подружжя контрольної групи засвідчують відсутність значимих змін у рівнях її сформованості.

Аналіз результатів, отриманих на контрольному зрізі, засвідчив суттєві кількісні та якісні зміни в компонентах батьківської компетентності молодого подружжя експериментальної групи. Це дало змогу констатувати позитивну динаміку в рівнях сформованості батьківської компетентності молодого подружжя експериментальної групи, а саме появу молодих подружніх пар з високим рівнем розвитку батьківської компетентності, що становить 25 % від загальної кількості

досліджуваних та істотне зменшення (з 42,4 % до 10 %) кількості молодих подружніх пар з низьким рівнем батьківської компетентності. Серед молодих подружніх пар контрольної групи подібна позитивна динаміка не спостерігалась. Результати контрольного зрізу, здійсненого в експериментальній і контрольній групах, подано на рис. 2.

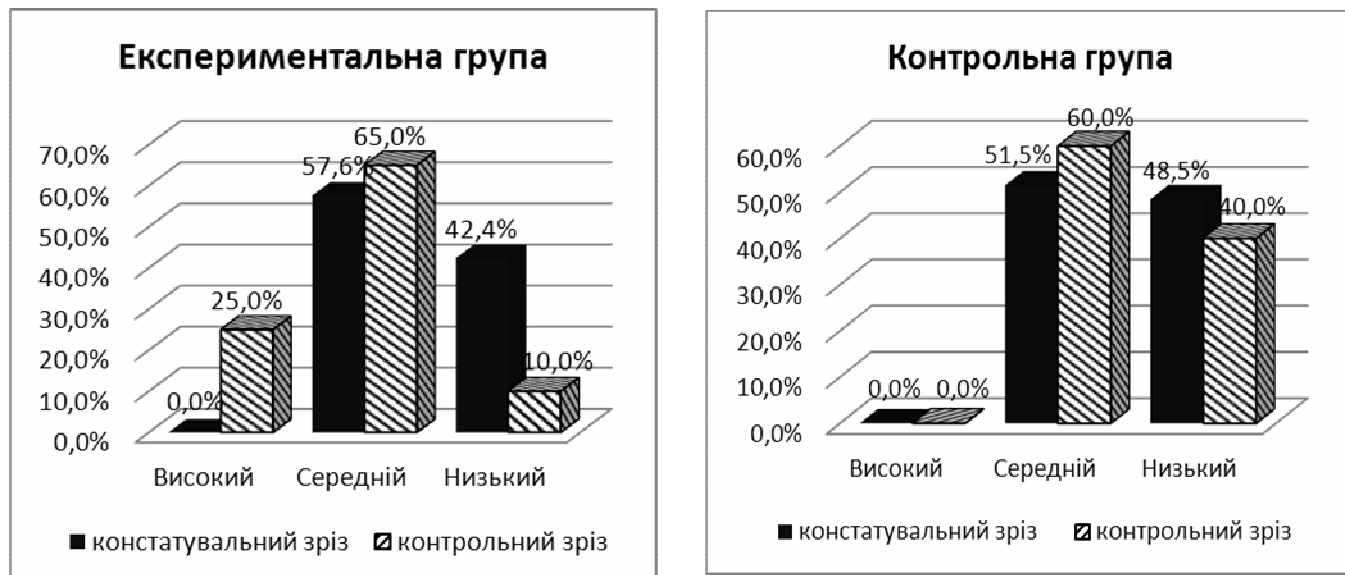

Рис. 2. Динаміка змін у рівнях сформованості батьківської компетентності молодого подружжя експериментальної та контрольної груп

Порівняльний аналіз відсоткового співвідношення молодого подружжя з різними рівнями сформованості батьківської компетентності в контрольній та експериментальній групах засвідчив значно більшу позитивну динаміку в останній (за всіма чотирма компонентами, особливо це помітно стосовно когнітивно-рефлексивного компонента). Таким чином, на основі позитивних результатів формувального експерименту було підтверджено ефективність експериментальної програми та доцільність виділених психологічних умов формування батьківської компетентності у молодого подружжя.

ВИСНОВКИ

Аналіз результатів теоретичної та дослідно-експериментальної роботи дає можливість зробити узагальнюючі висновки стосовно здійсненого дослідження.

1. На підставі результатів узагальнювального аналізу наукових підходів до вивчення психологічного генезису батьківської компетентності було з'ясовано, що досліджувана проблема тісно переплітається з іншими проблемами теоретико-методологічного характеру і, зокрема, з дослідженням генезису батьківства та окремих його аспектів.

Сутність феномену батьківської компетентності згідно різних наукових підходів характеризується як системне явище, що входить до структури батьківства (системний підхід), індивідуальне утворення (суб'єктивно-особистісна якість) або надіндивідуальне утворення (сукупність суб'єктивно-особистісних якостей чоловіка та дружини), що вказує на якість функціонування особистості в сфері батьківства (особистісний підхід); інтегративна особистісна характеристика, яка відображає динамічний характер її становлення (діяльнісний підхід); сукупність набутих цінностей, особистісних якостей, знань, умінь, навичок, які засвоюються особистістю внаслідок інтеріоризації, соціалізації, неперервної освіти (компетентнісний підхід).

2. Ґрунтуючись на концептуальних позиціях Європейської Комісії з питань компетентнісного підходу в освіті та тлумаченні понять «компетентність» і «компетенція» у психологічних словниках було закладено розуміння компетентності як сукупності набутих особистістю якостей (здатностей, цінностей, знань, умінь, навичок) для якісного здійснення діяльності в певній сфері, а компетенція як коло повноважень (права, обов'язки), що надані їй державою (суспільством).

Визначення поняття «батьківська компетентність молодого подружжя» розроблено на основі інтеграції базових понять дослідження «батьківство» (інтегративне психологічне утворення особистості), «компетентність» (набуті здібності, якості, цінності, знання, уміння й навички, важливі для здійснення особистістю ефективною діяльності) та «молоде подружжя» (сімейна пара, яка перебуває у шлюбі до п'яти років, не має дітей, вік чоловіка і дружини не перевищує 35 років) і розглядається як інтегративна характеристика подружньої пари, яка складається з динамічної сукупності набутих цінностей, здібностей, знань, умінь, навичок, що є важливими для якісного виконання батьківських функцій (догляду, виховання, навчання, розвитку дітей) і є психолого-педагогічним потенціалом молодого подружжя щодо успішної самореалізації у сфері батьківства.

До структури батьківської компетентності молодого подружжя входять ціннісно-мотиваційний, когнітивно-рефлексивний, соціально-поведінковий і педагогічно-виховний компоненти.

3. Теоретичний аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з означеної проблеми дав змогу визначити та обґрунтувати концептуальні засади дослідження (зміст, структуру, особливості формування), на основі яких було виділено оптимальні психологічні умови формування батьківської компетентності у молодого подружжя, а саме: батьківська освіта як система формування позитивного образу батьківства, що являє собою спеціально організоване навчання на засадах освіти для дорослих і створює можливості для оволодіння спеціальними знаннями, уміннями й навичками, важливими в батьківстві; мотивування на компетентне батьківство як процес впливу на молоде подружжя з метою стимулювання свідомого розуміння ними змісту і значення батьківської компетентності шляхом надання фахових консультацій, науково обґрунтованих знань та достовірної актуальної інформації з питань якісного батьківського виховання; інтерактивна пізнавальна діяльність як форма психічної активності особистості, спрямована на пізнання себе, свого подружнього партнера й розвиток їхньої особистісної зрілості на основі рефлексії у

процесі діалогічного спілкування, в результаті чого формується власна виховна позиція молодого подружжя, навички ефективної міжособистісної взаємодії, соціально-перцептивні та комунікативні уміння; психолого-педагогічна технологія як засіб реалізації практичної діяльності, що є алгоритмованим застосуванням оптимальних методів, прийомів, способів і дій, спрямованих на отримання запланованого результату.

4. У результаті констатувального експерименту було визначено рівні сформованості батьківської компетентності: середній — у переважній більшості молодого подружжя; низький — у значної частини, високий — не виявлено взагалі. Емпіричне дослідження структурних компонентів виявило, що батьківська компетентність у більшості молодого подружжя характеризується: недостатньою усвідомленістю змісту і значення батьківства, частковою сформованістю Я-образу батьківства, стихійними фрагментарними, стереотипними, недостатньо повними та достовірними знаннями (когнітивно-рефлексивний компонент); невисокою мотивацією на компетентне батьківство, сформованою системою термінальних цінностей, серед них найбільш значимі для батьківства є саморозвиток, духовне задоволення, активність у соціальних контактах, сім'я, мотивація досягнень, психологічна близькість (ціннісно-мотиваційний компонент); низькою мірою розуміння вербальної й невербальної поведінки інших людей, слабкою орієнтацією в питаннях, що стосуються батьківської компетенції (батьківські права, обов'язки, повноваження), достатньою соціальною активністю та комунікативними вміннями (соціально-поведінковий компонент); фрагментарними уявленнями стосовно оптимальних стилів виховання, зорієнтованістю на авторитарний підхід у вихованні, або ж залежні (симбіотичні) стосунки, та недосконалою виховною позицією (педагогічно-виховний компонент).

5. Доцільність виділених психологічних умов була експериментально визначена на формувальному етапі дослідження через упровадження інтегративної програми «Основи компетентного батьківства». Дана програма була спрямована на забезпечення батьківської освіти, інтерактивної пізнавальної діяльності, мотивування на компетентне батьківство та являє собою ефективну психолого-педагогічну технологію формування батьківської компетентності у молодого подружжя. У такий спосіб розроблена програма стимулювала якісні зміни в структурних компонентах батьківської компетентності молодого подружжя, що, в свою чергу, позначилося на підвищенні загального рівня її сформованості. Позитивна динаміка змін у рівнях сформованості батьківської компетентності була підтверджена на рівні статистичної значущості за результатами формувального експерименту в експериментальній та контрольній групах. Таким чином, на основі позитивних результатів формувального експерименту було підтверджено ефективність експериментальної програми та оптимальність виділених психологічних умов формування батьківської компетентності у молодого подружжя.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми батьківської компетентності у молодого подружжя. Перспективами для наступних наукових розвідок є поглиблене вивчення функціональних особливостей кожного структурного компоненту батьківської компетентності; порівняння їх змісту у молодого подружжя та молодих батьків; удосконалення психодіагностичного інструментарію

для дослідження батьківської компетентності та системи психологічних засобів для ефективного вдосконалення батьківської компетентності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Нагула О. Л. Посилення потенціалу місцевих громад у впровадженні нових послуг зі сприяння батьківській компетентності / Олена Леонідівна Нагула // Практична психологія та соціальна робота. — 2012. — № 4. — С. 54–62.
2. Нагула О. Л. Батьківська компетентність молодого подружжя: зміст та структура / Олена Леонідівна Нагула // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія : Зб. статей. — Ялта : РВВ КГУ, 2012. — Вип. 36. — С. 263–269.
3. Нагула О. Л. Психологічні особливості батьківської компетентності молодого подружжя / Олена Леонідівна Нагула // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 23. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : Зб. наук. пр. — К. : Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2012. — С. 150–155.
4. Нагула О. Л. Батьківська компетентність як чинник психічного розвитку дитини [Електронний ресурс] / Олена Леонідівна Нагула // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. / гол. ред. О. В. Діденко. — 2012. — Вип. 5. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/vnadps/2012_5/12_nolprd.pdf
5. Нагула О. Л. Формування у молодого подружжя батьківської компетентності засобами соціально-психологічного тренінгу / Олена Леонідівна Нагула // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 24. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : Зб. наук. пр. — К. : Вид-во Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2012. — С. 169–176.
6. Нагула О. Л. Концептуальна модель формування батьківської компетентності у молодого подружжя / Олена Леонідівна Нагула // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Т. 2. Вип. 105. Серія : Психологічні науки : Зб. наук. пр. / гол. ред. М. О. Носко. — Чернігів : ЧНПУ, 2012. — С. 41–44.
7. Нагула О. Л. Психологічна сутність поняття батьківська компетентність молодого подружжя / Олена Леонідівна Нагула // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Вип. № 22 (257). Серія : Педагогічні науки : Зб. ст. — Луганськ : Вид-во Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, 2012. — С. 272–277.
8. Нагула О. Л. Особливості підготовки спеціалістів до роботи з батьками дітей раннього віку / Олена Леонідівна Нагула // Вісник Черкаського університету. Вип. 183. Серія : Педагогічні науки : Зб. наук. ст. — Черкаси : Вид-во Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, 2010. — С. 41–44.
9. Нагула О. Л. Формування батьківської компетентності у вимірі аксіологічної психопедагогіки / Олена Леонідівна Нагула // Психологія розвитку в

- аксіологічному вимірі : матеріали міжвузівської наук.-практ. конф., Євпаторія (1 – 2 жовтня 2010 р.). — Євпаторія : [б. в.], 2010. — С. 78–84.
10. Нагула Е. Л. Формирование родительской компетентности посредством просветительского тренинга / Елена Леонидовна Нагула // Здоровый образ жизни — основа гармонично развитого поколения : материалы международного форума (г. Ташкент, 29 – 30 ноября 2010 г.). — Ташкент : ЧП «Югай В.», 2010. — С. 280–283.
11. Нагула О. Л. Батьківська компетентність молодого подружжя як проблема психолого-педагогічних досліджень / Олена Леонідівна Нагула // Сучасна сім'я та соціальні інституції: шляхи партнерської взаємодії : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / [редкол.: Л. Л. Хоружа, Г. М. Лактіонова, О. В. Безпалько]. — К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012. — С. 109–113.
12. Нагула О. Л. Впровадження послуги «Розвиток дитини раннього віку» / Олена Леонідівна Нагула // Як покращити перинатальну допомогу в Україні? : досвід Україно-Швейцарської Програми «Здоров'я матері та дитини 2008–2010 рр.» / Нагула О. Л. — Запоріжжя : ТОВ «Друкарня «Друкарський світ», 2011. — С. 29–32.
13. Нагула О. Л. Рівні сформованості батьківської компетентності молодого подружжя / Олена Леонідівна Нагула // Харківська школа психології: спадщина і сучасна наука : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків 19–20 жовтня 2012 р.). — Х. : ХНПУ, 2012. — С. 180–181.
14. Разом до гармонії: розвиток дитини раннього віку : метод. посіб. / авт.-упоряд.: І. В. Братусь, Н. В. Кошечко, О. Л. Нагула ; за заг. ред. І. Д. Зверевої. — К. : Кобза, 2004. — 160 с.
15. Зростаємо разом: книга для батьків дітей раннього віку : посібник для батьків / І. В. Братусь, І. О. Зоріна, О. Л. Нагула та ін. ; за заг. ред. І. В. Братусь, Р. О. Моїсеєнко, О. Л. Шлемкевич. — К. : ВД «Калита», 2007. — 154 с.

АНОТАЦІЯ

Нагула О. Л. Психологічні умови формування батьківської компетентності у молодого подружжя. — На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – вікова та педагогічна психологія. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2013.

Дисертація присвячена дослідженню батьківської компетентності у молодого подружжя. У роботі систематизовано психолого-педагогічні наукові погляди щодо змісту та структури поняття «батьківська компетентність», окреслено концептуальні засади формування батьківської компетентності у молодого подружжя, на основі яких виділено оптимальні психологічні умови її формування (батьківська освіта, мотивування на компетентне батьківство, інтерактивна пізнавальна діяльність, психолого-педагогічна технологія). Визначено сутність поняття батьківської компетентності молодого подружжя як інтегративної характеристики подружньої пари, що складається із динамічної сукупності набутих цінностей, здібностей, знань,

умінь, навичок, що є важливими для якісного виконання батьківських функцій (догляду, виховання, навчання, розвитку дітей) і є психолого-педагогічним потенціалом молодого подружжя щодо успішної самореалізації у сфері батьківства.

Представлено авторську програму для формування батьківської компетентності у молодого подружжя, яка була спрямована на забезпечення батьківської освіти, інтерактивної пізнавальної діяльності, мотивування на компетентне батьківство і являє собою психолого-педагогічну технологію.

Ключові слова: батьківство, компетентність, компетенції, батьківська компетентність, молоде подружжя, батьківська освіта, особистісна зрілість, інтерактивна пізнавальна взаємодія, психолого-педагогічна технологія.

АННОТАЦІЯ

Нагула Е. Л. Психологические условия формирования родительской компетентности у молодых супругов. — На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 — возрастная и педагогическая психология. — Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2013.

Диссертация посвящена исследованию родительской компетентности у молодых супругов. В работе систематизированы психолого-педагогические научные взгляды относительно содержания и структуры понятия «родительская компетентность», обозначены концептуальные основы формирования родительской компетентности у молодых супругов, на основе которых выделены оптимальные психологические условия (родительское образование, мотивирование на компетентное родительство, интерактивная познавательная деятельность, психолого-педагогическая технология). Понятие родительской компетентности было определено на основе базовых понятий исследования «компетентность», «родительство», «молодые супруги» и понимается как интегративная характеристика молодой супружеской пары, состоящей из динамической совокупности ценностей, способностей, знаний, умений и навыков, необходимых для качественного выполнения родительских функций (воспитания, развития, обучения детей) и представляет собой психолого-педагогический потенциал молодых супругов относительно самореализации в сфере родительства. В структуру родительской компетентности молодых супругов входят ценностно-мотивационный, когнитивно-рефлексивный, социально-поведенческий и воспитательно-педагогический компоненты.

Содержание родительской компетентности молодых супругов составляют родительские ценности, потребность в родительском образовании, Я-образ родительства, психолого-педагогические и морально-правовые знания, умения и навыки, необходимые при выполнении родительских функций.

Представленная авторская программа формирования родительской компетентности у молодых супругов направлена на обеспечение родительского образования, интерактивной познавательной деятельности, мотивации на компетентное родительство и представляет собой психолого-педагогическую

технологии. Эффективность экспериментальной программы и выделенных психологических условий формирования родительской компетентности у молодых супругов была подтверждена положительными результатами формирующего эксперимента.

Ключевые слова: отцовство, компетентность, компетенции, родительская компетентность, молодые супруги, родительское образование, личностная зрелость, интерактивное познавательное взаимодействие, психолого-педагогическая технология.

ANNOTATION

Nagula O.L. Psychological conditions of parental competence in the young married couple. - On the manuscript.

Thesis for a scientific degree of candidate of psychological sciences in specialty 19.00.07 — Developmental and Educational Psychology. — Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2013.

The thesis studies parental competence in the young couple. The paper systematizes psycho-pedagogical scientific views on the content and structure of the "parental competence» concept, outlines the conceptual basis of the parental competence formation in the young couple on the basis of which optimal psychological conditions of its formation are allocated. The essence of the parental competence concept of the young couple as integrative characteristics of the couple is defined as those which consists of a dynamic set of acquired values, abilities, knowledge and skills that are essential for good performance of parenting (care, education, learning, child development) and presents psychological and educational potential of a young couple for the successful fulfillment in parenthood. The paper presents the original program for the formation of parental competence in the young couple, which was aimed to provide parent education, interactive cognitive activity, motivation to competent parenting and introduces a psycho-pedagogical technology.

Keywords: fatherhood, competence, cognizance, parental competence, young couple, parental education, personal maturity, interactive cognitive cooperation, psychological and educational technology.